

El projecte de recuperació d'espais oberts a l'Alta Garrotxa. L'aplicació de l'Estàndard de Qualitat en la gestió per la conservació

INÈS CARRILLO BADOSA & SARA SÁNCHEZ OLMO

icarrillobadosa@gmail.com
ssanchez@altagarrotxa.org

Rebut: 26.02.2013
Acceptat: 30.11.2013

RESUM

Arran del creixement del sotabosc i del bosc per l'abandonament de l'activitat ramadera i forestal, s'han perdut molts espais oberts (prats, pastures i conreus), produint-se una pèrdua significativa de la biodiversitat.

Per aquest motiu, s'ha confeccionat aquest projecte, a fi i efecte de millorar l'estat de conservació dels hàbitats associats a espais oberts així com donar suport a l'activitat ramadera i contribuir a la prevenció d'incendis.

Les principals accions del projecte consisteixen en el desbrossament del sotabosc i la tala de peus arboris per a la recuperació de l'espai obert. Prèviament a l'execució però, s'han preestabert una sèrie de criteris generals d'intervenció així com un plec de condicions tècniques per cadascuna de les zones incloses al projecte per garantir que s'assoleixen els objectius previstos inicialment.

En relació als drets i usos locals, l'aplicació de l'Estàndard de Qualitat ens ha portat a fer un altre pas endavant i hem passat a establir acords de custòdia, a través dels quals, aquests ens autoritzen a realitzar les accions de conservació i establim una relació de col·laboració durant els deu anys següents a la realització de la intervenció.

D'altra banda, i en el marc de la responsabilitat social la majoria de les intervencions s'han realitzat a través d'una cooperativa que treballa en la inserció laboral de persones amb risc d'exclusió.

De forma paral·lela el projecte inclou un seguiment periòdic, aspecte clau en el marc de l'Estàndard de Qualitat, per tal d'anar valorant el resultat de les accions executades i poder anar introduint millores en l'execució dels treballs.

En termes generals, l'aplicació de l'Estàndard ha permès confeccionar i executar un projecte per a la millora ambiental de l'espai des de diferents enfocis i amb una visió integradora des de la planificació, passant per l'execució i l'avaluació.

Paraules clau: Alta Garrotxa, espais oberts, Estàndard de Qualitat, gestió.

RESUMEN

A raíz del crecimiento del sotobosque y del bosque por el abandono de la actividad ganadera y forestal, se han perdido muchos espacios abiertos (prados, pastos y cultivos), con una pérdida significativa de la biodiversidad.

Por este motivo, se ha confeccionado este proyecto, con el fin de mejorar el estado de conservación de los hábitats asociados a espacios abiertos así como apoyar la actividad ganadera y contribuir a la prevención de incendios.

Las principales acciones del proyecto consisten en el desbroce del sotobosque y la tala de pies arbóreos para la recuperación del espacio abierto. Previamente a la ejecución, se han preestablecido unos criterios generales de intervención así como un pliego de condiciones técnicas para cada una de las zonas incluidas en el proyecto para garantizar que se alcanzan los objetivos previstos inicialmente.

En relación a los derechos y usos locales, la aplicación del Estándar de Calidad nos ha llevado a dar otro paso adelante y hemos pasado a establecer acuerdos de custodia, que nos autorizan a realizar las acciones de conservación y establecemos una relación de colaboración durante los diez años siguientes a la realización de la intervención.

Por otra parte, y en el marco de la responsabilidad social, gran parte de las intervenciones las ha realizado una cooperativa que trabaja en la inserción laboral de personas con riesgo de exclusión.

De forma paralela el proyecto incluye un seguimiento periódico, clave en el marco del Estándar de Calidad, para ir valorando el resultado de las acciones ejecutadas y ir introduciendo mejoras en la ejecución de los trabajos.

En términos generales, la aplicación del Estándar ha permitido confeccionar y ejecutar un proyecto para la mejora ambiental del espacio desde diferentes puntos de vista y con una visión integradora desde la planificación, pasando por la ejecución y la evaluación.

Palabras clave: Alta Garrotxa, espacios abiertos, Estándar de Calidad, gestión.

CONTEXT I SITUACIÓ DE PARTIDA

El 60% del territori de Catalunya està ocupat per superfície forestal. Després de segles d'aprofitament antròpic, l'abandonament de l'activitat ramadera i forestal ha comportat el creixement del sotabosc i del bosc i la pèrdua d'espais oberts (prats, pastures i conreus). Aquest procés també s'ha produït a l'Alta Garrotxa a les últimes dècades. L'abandonament de les activitats tradicionals, especialment la ramaderia, ha donat lloc a una homogeneïtzació del paisatge per l'avanç de les masses boscoses i la pèrdua dels espais oberts que existien a principis del segle XX.

Des del punt de vista ecològic, aquesta transformació del paisatge suposa una pèrdua de biodiversitat. D'altra banda, la pèrdua d'espais oberts també condiciona la permanència de la ramaderia que contribueix al manteniment del mosaic agroforestal i a la prevenció dels incendis forestals.

A la dècada dels 90, amb la inclusió de l'espai en el Pla d'Espais d'Interès Natural de Catalunya (PEIN) aprovat pel Decret 328/1992 (Generalitat de Catalunya, 1996) i l'aprovació d'una normativa que no permet les rompudes (Generalitat de Catalunya, 1991; 1995), s'incrementa la sensació que serà impossible canviar la tendència. No obstant, amb la creació del Consorci de l'Alta Garrotxa l'any 2000 s'inicia un procés d'estudi i de debat obert en el qual es posa de manifest el consens social, polític i tècnic per recuperar part del paisatge mosaic en benefici del territori (CALABUIG *et al.*, 2005).

Aquest procés culmina en un projecte de recuperació d'espais oberts, que es gesta i es construeix al mateix temps que des de l'oficina tècnica del Consorci es comença a treballar amb l'anomenat Estàndard de Qualitat en la gestió per a la conservació en espais naturals protegits (en endavant Estàndard de Qualitat) (Europarc-Espanya, 2011).

Així, descobrim que tenim suficients criteris com per aplicar aquest mètode en un projecte que compta amb el suport social i institucional, amb documentació de referència específica, amb la capacitat d'aconseguir finançament i amb un equip tècnic disposat i convençut que val la pena.

DESENVOLUPAMENT DEL PROJECTE

Objectius

En quant als objectius, l'aplicació de l'Estàndard ens ha permès anar més enllà en el grau de concreció que inicialment tenia el projecte. Hem passat de formular objectius genèrics, com la recuperació d'espais oberts a detallar concretament els objectes de conservació, que hem seleccionat en base a dos aspectes/criteris marcats per l'Estàndard:

- El marc normatiu a nivell europeu, principalment la Directiva Aus (CCE, 1979) i la Directiva Hàbitats (CCE, 1992).

- La informació disponible sobre la biodiversitat de l'espai vinculada a espais oberts.

El fet que el 2006 l'Alta Garrotxa fos declarada Zona d'Especial Protecció per a les Aus (ZEPA) i Lloc d'Importància Comunitària, incorporant-se a la Xarxa Natura 2000 (NATURA 2000; 2006), va fer que ens centréssim en la diagnosi d'un gran ventall de les espècies i hàbitats incloses i això va comportar que, començat el projecte d'espais oberts, ja disposéssim d'una bona informació de base respecte als objectes de conservació.

En qualsevol cas, som conscients que hi ha molts altres objectes de conservació potencials que es poden veure beneficiats per les actuacions però que, per falta de coneixement de base, no hem inclòs explícitament.

Així doncs, els dos principals objectius del projecte són:

1) Millorar l'estat de conservació dels hàbitats associats a espais oberts:

a) Hàbitats d'interès comunitari:

- 6210. Prats secs seminaturalment i fàcies de matoll sobre substrats calcaris (*Festuco-Brometalia*).

- 6220*. Zones subestèpiques de gramínies i anuals del *Thero-Brachypodietea*.

b) Hàbitats d'interès local:

- Prats d' *Aphyllantes monspeliensis*

2) Millorar l'hàbitat de diverses espècies i grups de fauna.

a) Escorxador (*Lanius collurio*).

b) Aus rapinyaires, entre les quals destaca l'àguila daurada (*Aquila chrysaetos*).

c) Quiròpters.

d) Ropalòcers.

Metodologia i accions realitzades

Les principals accions realitzades és el desbrossament del sotabosc i la tala de peus arboris per a la recuperació de l'espai obert. Una de les aportacions més destacades de l'Estàndard i que dota de més coherència al projecte és que hem treballat la concreció d'aquestes accions per garantir la seva vinculació amb les necessitats dels objectes de conservació, ja que prèviament a l'execució s'han definit molt detalladament els criteris d'intervenció més adequats per a cada espècie, elaborats per les aportacions dels experts en hàbitats, fauna i prevenció d'incendis.

Aquests criteris d'intervenció defineixen com serà el tractament d'espècies arbòries, arbustives i herbàcies,

FIGURA 1. Prats d'interès comunitari a la zona de Can França (Fotografia MIKE LOCKWOOD).

FIGURA 2. Exemplar de *Lanius collurio* (Fotografia FRAN TRABALON).

la morfologia de l'actuació i la minimització d'impactes ambientals. Aquests queden reflectits en un plec de condicions per a cadascuna de les zones d'intervenció en el qual, entre d'altres aspectes, es detallen els treballs a realitzar, el cronograma, i el cost total de la intervenció, aspectes que s'acaben de concretar en les actes de replanteig.

En relació als drets i usos locals, l'aplicació de l'Estàndard de qualitat ens ha portat a fer un altre pas endavant. Així doncs, hem passat de simplement notificar les actuacions als propietaris, a establir acords de custòdia, a través dels quals, aquests ens autoritzen a realitzar les accions de conservació i establir una relació de col·laboració durant els deu anys següents a la realització de la intervenció.

D'altra banda, la majoria de les intervencions s'han realitzat a través d'una cooperativa que treballa en la inserció laboral de persones amb risc d'exclusió.

Una altra de les novetats més destacades, derivades de l'aplicació del Estàndard, és el registre documental de cadascuna de les visites: el replanteig inicial dels treballs, el control durant la seva execució i la certificació final.

Derivat del registre de visites, s'ha elaborat un registre d'incidències en el qual es contempla, principalment, la naturalesa de la incidència i la resolució corresponent, així com el responsable que es dugui a terme. En aquest

FIGURA 3. Replanteig dels treballs a la zona de Les Planelles, al Talló.

sentit, durant la segona i tercera edició del projecte, i en el marc d'una gestió adaptativa, s'han anat reajustant aspectes que, o bé no s'havien previst, o bé s'havien planificat de forma incorrecta, i que s'han pogut valorar gràcies al registre d'aquestes incidències, com és l'increment del nombre de capatassos o certs ajustos en les cremes de restes vegetals.

RESULTATS

La principal aportació de l'Estàndard en relació als resultats directes sobre el territori, que podem valorar just després de realitzar les intervencions, és que per primera vegada s'han quantificat i tipificat les actuacions de manera sistemàtica, tal com exposem a continuació:

Ambientals:

- Recuperació de 65 ha d'espais oberts d'interès per als objectes de conservació.
- Disminució de la massa forestal en un total de 5 zones previstes en el PPIF de l'espai com zones estratègiques de gestió o zones segures.
- Eliminació de *Senecio inaequidens* en un total de 24 ha d'intervenció.

Socials:

- Recuperació de 65 ha de pastures a l'Alta Garrotxa.
- Consolidació de gairebé 700 caps de ramat a l'Alta Garrotxa.

FIGURA 4. Realització dels treballs per personal amb risc d'exclusió.

- Firma d'11 acords de custòdia amb propietaris privats.
- Recolzament a l'activitat ramadera de 13 famílies.
- Participació d'un total de 2 brigades conformades per personal amb risc d'exclusió a cada edició del projecte.

Pla de seguiment i avaluació

La definició i aplicació d'un Pla de seguiment i avaluació protocol·litzat ha estat una de les majors aportacions de l'Estàndard al projecte, ja que ens està permetent donar solidesa a les decisions que es prenen i ens garanteix poder identificar els encerts i els errors del projecte i de la seva execució quan aquest finalitzi. Així doncs, per garantir que les dades obtingudes en el pla de seguiment ens permetran fer una avaluació el més precisa i propera a la realitat possible per a cada un dels objectes de conservació s'ha dissenyat un indicador, un mètode per a la recopilació de dades (metodologia de mostreig, període, horari i freqüència, fitxa de camp, relació de material, etc), així com un llinard d'èxit/fracàs. Finalment, hem definit quin serà el tractament de les dades, és a dir, com els interpretarem, en base a cada indicador, amb la finalitat de treballar amb xifres contrastables al llarg de la durada del seguiment.

De la mateixa manera, s'ha definit el seguiment d'una sèrie de factors de canvi que també seran fonamentals per a la posterior avaluació, s'ha dissenyat un pla de seguiment, i s'han definit les pautes que regiran l'avaluació, prevista en un termini de 5 anys des de la realització de les intervencions, període mínim per veure efectes sobre alguns grups de fauna, com són els quiròpters.

FIGURES 5 i 6. Sector de Pera abans i després de la intervenció.

Aquesta avaluació es basarà principalment en la tendència de cada indicador, així com en la tendència general dels grups de fauna i dels hàbitats, tant en l'espai com a nivell de Catalunya. Però a més tindrà en compte altres aspectes de rellevància, com són els que es detallem a continuació:

- Punt de partida de cada zona d'intervenció.
- Mètode d'execució de les intervencions.
- Resultats del seguiment dels factors de canvi relacionats amb la cobertura vegetal i la pressió de pastura.
- Perturbacions no contemplades inicialment (obertura de pistes, incendis forestals...)

A la TAULA 1 es reflecteixen els aspectes més rellevants del pla de seguiment.

Seguiment de factors de canvis

En aquest cas no procedeix establir un llinard d'èxit/fracàs ja que es tracta de la recopilació de dades per a avaluar el projecte.

En la TAULA 2 s'enumeren els paràmetres de seguiment de factors de canvi.

Difusió i comunicació

La difusió i la comunicació, prèviament a l'aplicació de l'Estàndard, normalment la realitzàvem a posteriori de les accions de conservació i, en alguns casos, fins i tot era resultat de la improvisació.

Així doncs, aquest aspecte és un dels que més hem millorat, tant en el marc del projecte com en el funcionament de l'entitat. En aquest sentit, amb l'ajuda d'un expert en aquest àmbit, hem elaborat un Pla de Comunicació.

En el marc d'aquest Pla hem identificat els tres elements clau per definir l'estratègia de comunicació: les audiències, la informació a comunicar o difondre i el millor mitjà per realitzar-lo.

A més, hem aplicat el Pla en totes i cadascuna de les fases del desenvolupament del projecte, des de la seva confecció a l'anàlisi de resultats.

REFERÈNCIES

- CALABUIG, J.; CARRILLO, I. & VILA, J. (eds.). 2003. III jornades sobre l'Alta Garrotxa. La ramaderia extensiva i la gestió dels espais oberts. Universitat de Girona.
- CCE, 1979. Consell de les Comunitats Europees. Directiva 79/409/CEE, de 2 d'abril de 1979, relativa a la conservació de les aus silvestres, Directiva Aus.
- CCE, 1992. Consell de les Comunitats Europees. Directiva 92/43/CEE, de 21 de maig, relativa a la conservació dels hàbitats naturals i de la fauna i la flora silvestres, Directiva Hàbitats. <http://bit.ly/1ckOsuj>.

Objecte de conservació	Indicador	Mètode	Llindar d'èxit/fracàs
Escorxador	Nombre de parcel·les	Prospecció de la zona des d'un punt o itinerari fix	Increment de parcel·les des d'abans de l'actuació
Àguila daurada*	Èxit reproductiu	Visites de camp a les zones de nidificació	Increment de l'èxit reproductiu de l'espècie respecte als cinc anys anteriors
Ropalòcers	Índex de Ropalòcers (combina riquesa específica, preferència d'hàbitat y raresa local)	Prospecció de la zona mitjançant transectes de 300m utilitzant metodologia BMS	Increment del valor de l'índex des d'abans de l'actuació
Quiròpters	Nombre d'espècies i de contactes	Instal·lació de detectors d'ultrasons	Increment del nombre d'espècies i contactes des d'abans de l'actuació
Hàbitat d'interès	Índex Hàbitat (combina recobriment, presència d' sp característiques, i presència d'erosió o espècies arbustives)	Prospecció de parcel·les escollides aleatòriament	Increment del valor de l'índex des d'abans de l'actuació
* Aquest indicador és el més fràgil de tots ja que l'èxit reproductiu de l'espècie depèn de molts més factors.			

TAULA 1. Aspectes més rellevants del pla de seguiment.

<i>Factor de canvi</i>	<i>Paràmetre de control</i>	<i>Mètode</i>
Cobertura vegetal	Recobriment de l'estrat herbaci, arbusti i arbori	Prospecció d'una parcel·la fixa escollida aleatòriament
Pressió de pastura	Nombre de caps de ramat i temps de pasturatge a la zona oberta	Consulta al ramader

TAULA 2. Paràmetres de seguiment de factors de canvi.

FIGURA 7. Seguiment d'hàbitats d'interès.

Europarc-España, 2011. Guía de aplicación del estándar de calidad en la gestión para la conservación en espacios protegidos. Fundación Interuniversitaria Fernando González Bernáldez para los Espacios Naturales. Madrid. <http://bit.ly/1e11Dr1>.

Generalitat de Catalunya, 1991. Pla específic de l'Alta Garrotxa. Generalitat de Catalunya.

Generalitat de Catalunya, 1996. Pla d'espais d'interès natural. Decret 328/1992. Generalitat de Catalunya. <http://bit.ly/18P1sgs>.

Generalitat de Catalunya, 1995. Estudis de base. Pla especial per a la protecció del medi natural i del paisatge de l'Alta Garrotxa. Generalitat de Catalunya.

NATURA 2000, 2006. Xarxa Natura 2000. <http://bit.ly/1XbQ4J>.